

Anna JURCZAK

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN

Kraków

Wartości wyznawane przez pracowników naukowych vs wartości studentów

Abstract: The Values Professed by the Academics Compared to the Students

This article contains information about different perspectives of recognizing the subject of the values, covering various fields of science, for example. the psychological, philosophical, sociological, anthropological, theological and economic science. Furthermore, the results of research on diversity and difference hierarchy of fundamental values that have academics at one of Krakow's universities compared with students are presented.

Key words: value, researcher, student, the self-efficacy scale: construction and validation

Słowa kluczowe: wartości, pracownik naukowy, student, Skala Wartości Schelerowskich

Tematyka wartości, ujmowanie ich w kategorii oraz pisanie na temat ich wyznawania bądź podporządkowywania się nim są bardzo trudne ze względu na wielość definicji owego pojęcia.

Termin „wartości” pojawia się w wielu współczesnych naukach, lecz w każdej z nich zwraca się szczególnie uwagę na jeden, konkretny aspekt. Definicja wartości jest w dużej mierze uzależniona zarówno od dziedziny naukowej, jak i nurtu, w którym została osadzona. Często pojawia się w psychologii, filozofii, socjologii, ale również w antropologii, teologii bądź ekonomii (Cieciuch, 2013).

W artykule postaram się przedstawić hierarchię wartości wyznawanych przez wykładowców akademickich oraz studentów, a następnie omówić ich wpływ na współczesną edukację.

Na wstępie warto zaznaczyć, że:

[...] jeśli ktoś decyduje się na rolę nauczyciela, to musi mieć świadomość, że to, czego naucza, to nie tylko wykładana wiedza, ale także system wartości, przekazywany zarówno w trakcie wykładów, jak i poprzez zachowania poza uczelnią. Każdy nauczyciel ma prawo do słabości czy

popelniania błędów. Musi sobie jednak zdawać sprawę z ich konsekwencji dla wychowania młodego pokolenia (Szkolak, 2015, s. 163).

Doświadczenia zgromadzone przez nauczycieli, zarówno w czasie własnej edukacji, jak i w pracy zawodowej, zajmowana przez nich pozycja społeczna oraz cechy osobowościowe wpływają w znacznym stopniu na ich poczucie bezpieczeństwa oraz stosowane przez nich schematy i odgrywanie ról (Grochowalska, 2013, s. 37–48). W dużej mierze kreują one również odpowiednią postawę wobec studenta oraz umiejętności elastycznego dostosowywania się do konkretnych sytuacji. W tym zawodzie „sztywność” myślenia oraz reagowania wpływa negatywnie na relacje między wykładowcą a studentami.

I. Czaja-Chudyba przyjmuje za R. Fisherem, że „istotność i sens tego, co dziecko ma przeżyć i czego ma się nauczyć, wynika z szerszego kontekstu kultury, do której [...] należy” (Czaja-Chudyba, 2013, s. 7–8). To samo dotyczy ludzi dorosłych. Miejsce ich pobytu oraz ludzie, którzy ich otaczają, w znacznym stopniu oddziałują na ich hierarchię wartości, kształtowanie charakteru oraz akceptowanie niektórych, a negowanie innych poglądów.

Aksjologia, czyli nauka o wartościach, pojawiła się jako odrębna dyscyplina naukowa niedawno, bo dopiero na przełomie XIX i XX w. (Brzozowski, 1995, s. 47). Sformułowanie „nauka o wartościach” zostało użyte po raz pierwszy przez Christiana von Ehrenfelsa, ucznia Franza Brentany. Temat wartości pojawił się jednak dużo wcześniej, bo już za czasów Platona i Arystotelesa, którzy prowadzili dysputy na temat prawdy, dobra i piękna.

Badacze zajmujący się tematyką wartości zakładają, że im ważniejsze z subiektywnego punktu widzenia są one dla człowieka, tym większy wywierają na niego wpływ. Procesy poznawcze zaangażowane w konkretne działanie, w którym istotną rolę odgrywa dana wartość, uruchamiają intensywne emocje i oddziałują na zachowanie człowieka. Wartości nie znajdują jednak odzwierciedlenia w działaniach ludzi, ponieważ stanowią tylko jeden z wielu wyznaczników ludzkiego zachowania, a liczne czynniki sytuacyjne mogą hamować zachowanie człowieka zgodne z wartościami. Ludzie nie zawsze dostrzegają związki między cenionymi przez siebie wartościami a własnym zachowaniem. Wartości bowiem wpływają na postawy, normy, oceny i opinie ludzi, a te dopiero determinują zachowanie jednostki (Brzozowski, 1995, s. 47).

Max Scheler w swoich rozważaniach przyjął, że istnieją trzy rodzaje bytów: psychiczne, idealne i materialne. Twierdził, że wartości istnieją obiektywnie i są niezależne od podmiotu. Ponadto istnieją one również i d e a l n i e, w odróżnieniu od bytów materialnych i psychicznych. Zgodnie z nurtem fenomenologicznym nie można ich poznać zmysłowo ani racjonalnie, ale tylko za pośrednictwem intuicji, która dla fenomenologów stanowiła narzędzie poznania. Taki sposób postrzegania wartości jest obcy zarówno psychologom, jak i pedago-

gom, którzy zaakceptowali ich pozytywistyczne rozumienie. Dla nich wartości równoznaczne są ze zjawiskami psychicznymi związanymi z wartościowaniem, przeżywaniem bądź reakcją emocjonalną (Brzozowski, 1995, s. 7).

Scheler twierdzi, że hierarchia wartości obowiązująca w konkretnej epoce bądź grupie społecznej stanowi jeden z wariantów hierarchii uniwersalnej, którą tworzą cztery podstawowe grupy wartości: hedonistyczne, witalne, duchowe i święte. Wartości duchowe zostały podzielone na trzy podgrupy: estetyczne (piękno), wartości prawdy i moralne (dobro).

Z perspektywy psychologii rozwoju zarówno dziecka, jak i osoby dorosłej należy przypuszczać, że istnieje naturalna (być może i obiektywna) hierarchia wartości, która znajduje swoje odzwierciedlenie w dojrzewaniu jednostek — emocjonalnym, poznawczym oraz społecznym. Wraz z upływem czasu człowiek dąży do strukturyzacji takiej hierarchii w swoim życiu, procesy patologii społecznej prowadzą zaś do kryzysów wartości, które związane są z chaotycznością, brakiem bądź niespójnością wyznawanych przez człowieka wartości.

Polska szkoła po reformie zaczęła się stabilizować. Świat, który otacza wszystkich ludzi, przyroda i całe życie każdej jednostki zmieniają się nieustannie. Codziennie dokonuje się wielu odkryć naukowych, ludzie tworzą kulturę i sztukę. Tempo życia wzrasta. Edukacja nie może pozostać obojętna na te zdarzenia (Ir, 2013, s. 105).

Wartości, które były wyznawane kiedyś, obecnie dezaktualizują się. Każdy człowiek kieruje się w życiu różnymi wartościami. Społeczeństwo nie tworzy grupy homogenicznej pod żadnym względem. Często odnosi się wrażenie, że problem edukacji zakorzeniony jest w różnicy pokoleń, różnicy mentalności oraz różnorodności podejść i wyznawanych wartości, które są inne w przypadku pracownika, a inne — w przypadku studentów.

Procedura badawcza

Badanie, które przeprowadziłam, miało na celu sprawdzenie, w jakim stopniu wartości wyznawane przez nauczycieli akademickich różnią się od tych, którymi kierują się studenci.

Badania objęły 30 wykładowców akademickich pracujących na jednej z krakowskich uczelni oraz 50 studentów. Badania odbywały się od lutego do maja 2014 r. Ich celem było poznanie subiektywnej ważności każdej z 50 wartości i 10 grup, na które one się składają. Im wyższa ranga została w punktach przypisana danej wartości, tym istotniejsza okazała się ona dla danej jednostki.

Moim celem było zweryfikowanie, czy istnieją znaczące różnice pomiędzy tymi wartościami wyznawanymi przez wykładowców akademickich a tymi, które preferują studenci krakowskiej uczelni. Następnie chciałam zinterpretować

te wyniki i zastanowić się, jaki mogą mieć one wpływ na jakość kształcenia, zarówno pod względem sposobu przekazywania wiedzy, jak i relacji panujących między tymi dwoma podmiotami.

Posłużyłam się Skalą Wartości Schelerowskich, która opiera się na obiektywnej teorii hierarchii wartości Maxa Schelera i wpisuje się w nurt pozytywistyczny. Jest to kwestionariusz, który pozwala na jakościową oraz ilościową analizę podobieństwa wartości subiektywnych do obiektywnych.

Zadaniem wszystkich badanych osób było ocenienie w skali 0–100 punktów, jak ważne są dla nich wartości wymienione w teście. Uczestnicy mieli na wypełnienie formularza nieograniczoną ilość czasu. Robili to pojedynczo, w komfortowych warunkach. Poniżej zamieszczam wzór arkusza.

KWESTIONARIUSZ

Piotr Brzozowski, *Skala Wartości Schelerowskich* — SWS

Instrukcja

Poniżej znajduje się lista wartości uporządkowana alfabetycznie. Proszę, abyś przeczytał najpierw całą listę, zastanawiając się przy każdej wartości, jak ważna jest ona dla Ciebie.

Po zapoznaniu się z całą listą należy przystąpić do oceny wartości, używając skali punktowej. Na skali tej wartości zupełnie dla ciebie nieważne (obojętne) powinny uzyskać ocenę 0 (zero), a wartości najważniejsze (bardzo ważne) — ocenę 100 (stu) punktów.

Pozostałe wartości powinny otrzymać oceny większe od 0 i mniejsze niż 100 punktów, stosownie do ich ważności.

Proszę o dokładne ocenianie ważności i używanie nie tylko punktów „okrągłych”, tj. podzielnych przez 10 czy 5.

Oceny (punkty) należy wpisywać przy każdej wartości.

Bóg

1. Dobroć
2. Dostatnie życie
3. Elegancja
4. Gustowność
5. Harmonia
6. Honor
7. Inteligencja
8. Kraj
9. Logiczność

10. Ład rzeczy
11. Mądrość
12. Miłość bliźniego
13. Miłość erotyczna
14. Naród
15. Niepodległość
16. Obiektywność
17. Odporność na zmęczenie
18. Ojczyzna
19. Otwarty umysł
20. Państwo
21. Patriotyzm
22. Pokój
23. Pomaganie innym
24. Posiadanie
25. Prawdomówność
26. Proporcjonalność kształtów
27. Przyjemność
28. Radość życia
29. Regularność rysów
30. Rozumienie
31. Rzetelność
32. Siła fizyczna
33. Sprawność
34. Sprężystość ciała
35. Szczerłość
36. Szerokie horyzonty umysłowe
37. Uczciwość
38. Umiejętność znoszenia chłodu
39. Umiejętność znoszenia głodu
40. Uporządkowanie
41. Uprzejmość
42. Wiara
43. Wiedza
44. Wygoda
45. Wypoczęcie
46. Zbawienie
47. Życie pełne wrażeń
48. Życie wieczne
49. Życzliwość

Tabela 1. Podział wartości Schelerowskich

Wartości	
Podskale podstawowe	1. Hedonistyczne (H) 2. Witalne (W) 3. Estetyczne (E) 4. Prawdy (P) 5. Moralne (M) 6. Święte (S)
Podskale czynnikowe	1. Siła i sprawność fizyczna (SSF) 2. Wytrzymałość (Wyt) 3. Świętości świeckie (ŚŚ) 4. Świętości religijne (ŚR)

Tabela 2. Opis wartości Schelerowskich

Podskala wartości	Wartości
Podskale podstawowe	
Hedonistyczne	8 pozycji: dostatnie życie, miłość erotyczna, posiadanie, przyjemność, radość życia, wygoda, wypoczęcie, życie pełne wrażeń
Witalne	6 pozycji: odporność na zmęczenie, siła fizyczna, sprawność, sprężystość ciała, umiejętność znoszenia chłodu, umiejętność znoszenia głodu
Estetyczne	7 pozycji: elegancja, gustowność, harmonia, ład rzeczy, proporcjonalność kształtów, regularność rysów, uporządkowanie
Wartości prawdy	8 pozycji: inteligencja, logiczność, mądrość, obiektywność, otwarty umysł, rozumienie, szerokie horyzonty umysłowe, wiedza
Wartości moralne	11 pozycji: dobroć, honor, miłość bliźniego, pokój, pomaganie innym, prawdomówność, rzetelność, szczerość, uczciwość, uprzejmość, życzliwość
Wartości święte	10 pozycji: Bóg, kraj, naród, niepodległość, ojczyzna, państwo, patriotyzm, wiara, zbawienie, życie wieczne
Podskale czynnikowe	
Sprawność i siła fizyczna	3 pozycje: siła fizyczna, sprawność, sprężystość ciała
Wytrzymałość	3 pozycje: odporność na zmęczenie, umiejętność znoszenia chłodu, umiejętność znoszenia głodu
Świętości świeckie	6 pozycji: kraj, naród, niepodległość, ojczyzna, państwo, patriotyzm
Świętości religijne	4 pozycje: Bóg, wiara, zbawienie, życie wieczne

Jeśli chodzi o wyniki uzyskane przez wykładowców akademickich w podskalach podstawowych, to kolejność wartości przedstawia się następująco. Najważniejsze dla nich są wartości prawdy. Obrazuje to, jak ważna jest dla nich inteligencja studentów, logiczność myślenia, mądrość życiowa oraz wiedza, którą posiadają. Są to kluczowe elementy, na które zwracają szczególną uwagę. Dru-

gie pod względem istotności są te wartości, które obrazują estetyczne aspekty, takie jak: elegancja, ład, proporcjonalność, regularność oraz uporządkowanie. Wartości moralne zajęły trzecie miejsce. Są to: dobroć, honor, chęć pomocy innym i życzliwość. Kolejnymi ważnymi wartościami dla wykładowców są wartości witalne, które są im potrzebne do prawidłowego funkcjonowania. Do następnej zaliczamy wartości hedonistyczne, które stanowią odwzorowanie umiejętności cieszenia się życiem i czerpania z niego radości. Na ostatnim miejscu znalazły się wartości święte, czyli te, które skupiają się na Bogu, ojczyźnie, patriotyzmie bądź państwie.

Jeżeli chodzi o studentów, to wyniki uzyskane przez nich różnią się nieco od rezultatów osiągniętych przez wykładowców. Dla studentów najważniejsze są wartości estetyczne, które wykładowcy umieścili na drugim miejscu, następnie wartości prawdy, moralne, a trzy ostatnie kategorie zajmują to samo miejsce w przypadku obu grup: są to kolejno — wartości witalne, hedonistyczne i święte.

Na podstawie tych wyników można zauważyć, że dla studentów ważniejsze są ład, harmonia i regularność niż logiczność myślenia, wiedza czy mądrość. Być może różnice te związane są z odmiennym postrzeganiem świata przez osoby w różnym wieku, posiadające odmiennie doświadczenia. Osoby starsze (w tym przypadku ich przedstawicielami są wykładowcy; średnia wieku studentów wynosiła 22 lata, średnia wieku wykładowców akademickich — 42 lata) zwracają większą uwagę na wartości wewnętrzne, podczas gdy dla studentów bardziej liczą się wartości estetyczne, które mogą być obserwowane przez innych.

Odwołując się do wyników uzyskanych w poszczególnych podskalach czynnikowych, można zaobserwować, że pracownicy naukowcy wykazują odmienną hierarchię wartości w porównaniu z hierarchią studentów. Dla wykładowców najważniejsze są wartości związane z wytrzymałością, które znajdują również odzwierciedlenie w prezentowanym przez nich poziomie odporności na zmęczenie. Na kolejnych miejscach znajdują się wartości świeckie, takie jak: kraj, naród, niepodległość. Dalej mamy sprawność oraz siłę fizyczną, na ostatnim zaś miejscu — wartości religijne.

Odwołując się do holistycznego postrzegania wartości wyznawanych przez studentów, można stwierdzić, że najistotniejsze dla nich są wartości związane ze sprawnością oraz siłą fizyczną, następnie te, które wiążą się z wytrzymałością. Dwie kolejne pozycje to wartości świeckie oraz wartości religijne.

Możemy zauważyć, że dla pracowników naukowych ważniejsza jest wytrzymałość niż sprawność i siła fizyczna, a odwrotnie wygląda to u studentów. Prawdopodobnie na uzyskane rezultaty mają również wpływ różnice wieku oraz doświadczenia. Dla ludzi młodych bardziej liczy się aspekt zewnętrzny, który znajduje odzwierciedlenie w sile fizycznej, sprawności i sprężystości ciała. Dla

osób starszych ważniejsza jest wytrwałość, która wiąże się także z umiejętnością radzenia sobie z przeszkodami pojawiającymi się podczas wykonywania konkretnych czynności.

Podsumowując moje rozważania, pragnę stwierdzić, iż hierarchia wyznawanych wartości różni się w obu badanych grupach, co znajduje odbicie w nastawieniu studentów do nauki oraz do poszczególnych wykładowców. Uważam jednak, że umiejętność zrozumienia przez wykładowcę, dlaczego student postępuje w taki a nie inny sposób, oraz umiejętność dostrzeżenia i zrozumienia przez ucznia zachowania pracownika naukowego może kształtować w znacznym stopniu obopólną, dobrą relację, która okaże się dla obu stron wartościowa i wpłynie na ich dalszy rozwój, zwłaszcza na jego aspekt związany ze zdobywaniem wiedzy oraz nabywaniem mądrości życiowej.

Bibliografia

- Borowski, H. (1992). *Wartość jako przeżycie. Wprowadzenie do aksjologii*. Lublin: Wyd. UMCS.
- Brzozowski, P. (1995). *Skala Wartości Schelerowskich — SWS. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Ciecuch, J. (2013). *Kształtowanie się systemu wartości. Od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*. [Stare Kocieliska]: Liberi Libri.
- Czaja-Chudyba, I. (2013). *Dylematy i kierunki rozwoju zdolności uczniów na przestrzeni współczesnych zmian cywilizacyjnych*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna”, nr 2, s. 7–20.
- Grochowalska, M. (2013). *Formalizm praktyki pedagogicznej w kontekście pytań o zmiany w edukacji przedszkolnej*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna”, nr 1, s. 37–48.
- Ir, E. (2013). *Warunki realizacji nowej podstawy programowej a rzeczywistość. Refleksje nauczyciela*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna”, nr 1, s. 105–113.
- Jaworowska, A. (1995). *Skala Wartości Schelerowskich — SWS*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Szkołak, A. (2015). *Rola nauczyciela akademickiego w nauczaniu studentów pedagogiki*. W: J. Stanek (red.), *Elizjum czy Tartar? Szkoła — uczniowie — nauczyciele. Rzecz o współczesnej, (nie)amorficznej przestrzeni edukacyjnej*. Łódź: Wyd AHE.